

Marcer, E. (2022): Culpa i ecocrítica: noves representacions poètiques de la culpa davant la crisi antropogènica en Mireia Calafell, Núria Mirabet i Silvie Rothkovic. *Cultura, Llenguatge y Representación*, Vol. XXIX, 61–72
ISSN 1697-7750 · E-ISSN 2340-4981
DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/clr.6482>

Culpa i ecocrítica: noves representacions poètiques de la culpa davant la crisi antropogènica en Mireia Calafell, Núria Mirabet i Silvie Rothkovic¹

Guilt and Ecocriticism: new poetic representations for the anthropogenic crisis in Mireia Calafell, Núria Mirabet and Silvie Rothkovic

ELISENDA MARCER
UNIVERSITY OF BIRMINGHAM
<https://orcid.org/0000-0002-5260-3626>

Article rebut el / *Article received*: 2022-02-03

Article acceptat el / *Article accepted*: 2022-06-15

RESUM: Com a resultat de la intersecció amb la biologia, la filosofia i l'antropologia, la psicologia ha generat un ampli corpus teòric sobre la teoria dels afectes i les emocions, altament valuós en un context en què el subjecte es troba davant d'una crisi permanent de la biosfera. Estudiosos com Melanie Klein (1998, 2001) o Lawrence Buell (2016) coincideixen a distingir la depressió i la por com a emocions immediates davant l'adversitat. Tanmateix, advertim que en els darrers anys les anomenades emocions proscriutes (Jaggar, 1989), com per exemple, l'odi, l'enveja, la vergonya o la culpa també exerceixen un paper decisiu a l'hora d'interpretar moments de crisi. D'entre aquestes emocions, la culpa és la que fins ara ha generat més literatura i la que segons la psicologia tradicional malmet més el subjecte (Freud, 1923). Sotmesa encara a rígids estereotips de gènere, la culpa es caracteritza pel seu impacte negatiu en la psique, però també per la capacitat d'activar mecanismes adaptatius en relació al comportament moral i social (Barret, 1995; Eisenberg, 1986). Tenint en compte aquestes característiques i el fet que en la subjectivitat moderna ja no s'encabeix únicament dins els límits del jo individual, el present article explorarà les noves figuracions poètiques de la culpa en l'era antropogènica. Així, a partir de l'anàlisi dels poemaris *Nosaltres, qui* (2020) de Mireia Calafell, *Lianes o les*

¹ Aquest article s'inscriu en el projecte de recerca "La poesia catalana contemporània des de la perspectiva dels estudis afectius". (Ministerio de Ciencia e Innovación PID2019-105083GB-I00/AEI / 10.13039/501100011033).

rates que imiten l'Esther Williams (2021) de Núria Mirabet i *Als llacs* (2021) de Silvie Rothkovic s'estudiarà de quina manera l'ecohumanisme es manifesta en l'imaginari poètic quan se situa davant de narratives de destrucció, extinció i irreversibilitat.

Paraules clau: ecopoesia, ecohumanisme, nou materialisme, antropocè, emocions, afecte.

ABSTRACT: As a result of the intersection with biology, philosophy, and anthropology, psychology has generated a valuable theoretical corpus on the theory of affect and emotions in a context where the subject faces a permanent biosphere crisis. Scholars such as Melanie Klein (1998, 2001) and Lawrence Buell (2016) agree in distinguishing between depression and fear as immediate emotions in adversity. However, we note that in recent years so-called outlawed emotions (Jaggar, 1989), such as hatred, envy, shame, or guilt, have also played a decisive role in interpreting moments of crisis. Among these emotions, guilt is the one that has generated the most literature so far and the one that, according to traditional psychology, harms the subject the most (Freud 1923). Still subject to rigid gender stereotypes, guilt is characterized by its negative impact on the psyche and the ability to activate adaptive mechanisms concerning moral and social behaviour (Barret, 1995; Eisenberg, 1986). Given these characteristics and the fact that in modern subjectivity it no longer fits only within the limits of the individual self, this article will explore the new poetic figurations of guilt in the anthropogenic era. Thus, from the analysis of a selection of poems from *Nosaltres, qui* (2020) by Mireia Calafell, *Lianes o les rates que imiten l'Esther Williams* (2021), Núria Mirabet and *Als llacs* (2021), Silvie Rothkovic, I will study how ecohumanism manifests itself in the poetic imagination when faced with destruction, extinction, and irreversibility narratives.

Key words: ecopoetry, ecohumanism, new materialism, Anthropocene, emotions, affect.

1. INTRODUCCIÓ: EMOCIONS, AFECTE I MATÈRIA VIBRANT

Com a resultat de la intersecció amb la biologia, la filosofia i l'antropologia, la psicologia ha generat un ampli corpus teòric sobre la teoria dels afectes i les emocions, altament valuós en un context en què el subjecte es troba davant d'una crisi permanent de la biosfera. Estudiosos com Melanie Klein (1998, 2001) i Lawrence Buell (2016) coincideixen a distingir la depressió i la por com a emocions immediates davant l'adversitat. Tanmateix, moltes altres de les anomenades emocions proscriutes (Jaggar, 1989), com per exemple, l'odi, l'enveja o la vergonya, ofereixen interessants espais d'anàlisi per a possibles teoritzacions ecocrítiques.

A banda de l'ambigüitat que comporta la interpretació de tota emoció –Barret afirmà que sempre existeix la possibilitat que a mitjà o llarg termini qualsevol emoció sigui fructífera–, el conjunt d'emocions proscriutes es caracteritza, generalment, pel rebuig i tracte marginal que rep per part dels discursos culturals dominants. Amb tot, convé remarcar que tant la psicoanàlisi tradicional com la psicologia evolutiva dels anys

vuitanta i noranta consideren que, d'entre aquestes emocions, la culpa és la que té un impacte més negatiu en el subjecte. Freud (1923) considerava que la culpa malmetia greument la psique, i Barret (1995) n'emfasitzava les funcions adaptatives en relació al comportament moral i social. No cal dir que en el camp de la literatura la culpa ha estat i segueix essent un dels temes universals més fèrtils i alhora més rígidament sotmès als estereotips de gènere.

Tot i que la poesia de principis del segle XXI, sobretot l'escrita per dones, està contribuint a desnaturalitzar associacions com la valoració negativa de la culpa (Pons 2020), diria que, vista des de l'ecocrítica i l'ecopoètica, la culpa adquireix noves possibilitats interpretatives. Des de la perspectiva de la subjectivitat moderna, ja no pot expressar-se dins els límits del jo individual, sinó que ha d'encabir-se inevitablement en el subconscient d'un col·lectiu i, fins i tot, en el si de tota una espècie: la humana. Així, tenint en compte aquesta peculiaritat i el pes de la culpa en la cultura occidental, aquest article vol investigar les noves figuracions poètiques que la representen en l'antropocè. De quina manera l'ecohumanisme es manifesta en la imaginació poètica quan se situa davant de narratives de destrucció, extinció i irreversibilitat? Entre les veus poètiques en llengua catalana dels darrers anys, l'obra d'autores com Mireia Calafell, Núria Mirabet i Silvie Rothkovic constitueix una de les mostres més interessants a l'hora d'explorar-hi les inquietuds i reptes de l'antropocè. No només per l'imminent sentit d'urgència i crisi que s'hi manifesta, sinó també perquè aquesta manifestació es concreta des les emocions i els afectes. Així, centrant-me en una selecció de poemes de les tres autores, analitzaré quines són les estratègies més freqüents a l'hora de tractar amb emocions proscrietes, concretament la culpa, com a tema poètic en relació amb el medi ambient.

Quan parlem d'emocions, tendim assumir que es tracta d'expressions d'afecte que provenen d'un subjecte animat humà, d'un ésser racional que es comunica i interactua afectivament amb altres éssers racionals. Certament, l'antropocentrisme ho establí d'aquesta manera. Tant les emocions com el llenguatge i l'ànima eren atributs exclusius de l'espècie humana i, per tant, s'erigiren com a trets que la diferenciaven de la resta d'espècies amb les quals cohabitava. Tanmateix, amb l'adveniment del nou materialisme i el posthumanisme, l'homogeneïtat del que es coneix com a representacions genèriques o categòriques de l'humà ha estat qüestionada i ha donat lloc a noves ontologies de caràcter híbrid. Reconceptualitzant idees d'Spinoza, Deleuze- Guattari i Henry Bergson, principalment, pensadores com Rosi Braidotti (2017) i Jane Bennett (2010) han observat que la identitat del subjecte animat s'obre cap enfora i es nodreix de la recíproca interacció entre el món interior i l'exterior, entre el que és humà i el que no ho és. En altres paraules, es deixa enrere la idea que hi ha subjectes predominantment passius i d'altres d'actius per a entendre el món com una connexió entre materials vívids i essencialment interactius. Així, davant les noves ontologies que superen el binomi vida-matèria, Bennett defensa una nova materialitat no estàtica i posseïdora d'una intensitat i energia inherents. És el que anomena «matèria vibrant»: «my goal is to theorize a materiality that is as much force as entity, as much energy as matter, as much intensity as extension» (20). Aquesta concepció de la matèria incidirà directament en les relacions entre éssers vius animats i inanimats, per dos motius: en primer lloc, perquè s'entén que l'energia dels éssers vius i entitats es mou de manera transcorpòria i genera, en conseqüència un espai compartit caracteritzat per la presència d'aquestes relacions. I, de l'altra, perquè cap d'aquestes interaccions no és neutra, sinó que, tal com observen Karen Barad, Brian Massumi i Rosi Braidotti, contenen una càrrega afectiva que cal tenir en compte. I és precisament la combinació d'aquest dinamisme inherent al éssers vius, compartint un espai geogràfic i afectiu, el que produeix interessantíssimes figuracions en la literatura catalana del segle XXI i, molt especialment, en l'obra poètica de les autores que estudio en aquest article.

Així, estretament lligat a aquesta nova concepció viva de la matèria, advertim un fet fonamental que serà de gran utilitat a l'hora de copsar el significat i abast de la poesia de les autores citades. Em refereixo a la càrrega afectiva que es produeix en la xarxa de relacions interpersonals. Si, tal com he anotat més amunt, pensadores com Braidotti i Bennett defensen que la vida emergeix de l'entorn material i no-humà i es pot percebre en els objectes, en els fenòmens ambientals i en els processos tecnològics, aquesta intensitat tindrà, inevitablement, un impacte en el subjecte. Massumi (2015) anomena «afecte» aquesta habilitat o capacitat d'afectar i ésser afectat, però Bennett puntualitza que aquest afecte pot ser personal o impersonal, i proposa la idea de «geoafecte» per designar la capacitat de l'afecte per transcendir l'esfera personal i humana i implicar, també, el medi. El geoafecte és present en la totalitat de fenòmens i entitats que tenen lloc en el planeta i el fet de tenir-lo en compte, de ser conscients que les emocions canalitzen aquestes relacions entre els humans i l'entorn, pot ajudar a fer intervencions menys agressives en l'ecologia. Altrament dit, tenir present la dimensió transcòrporia de l'afecte, pot potenciar les afinitats afectives amb l'entorn i establir-hi una relació més empàtica:

The history will highlight the extent to which human being and thinghood overlap, the extent to which the us and the it slip-slide into each other. One moral of the story is that we are also nonhuman and that things, too, are vital players to the impersonal life that surrounds and infuses us, will generate a more subtle awareness of the complicated web of dissonant connections between bodies, and will enable wiser interventions into the ecology.

(Bennet, 2010: 4)

La voluntat d'incidir en la manera de pensar i relacionar-se dels humans és, per tant, un dels trets característics de l'ecocrítica i l'ecopoesia. Cal distingir entre els dos termes: l'ecopoesia és aquella poesia que incideix en els aspectes ecològics des de l'exploració de les possibilitats estètiques i creatives del llenguatge; l'ecocrítica, per la seva banda, incorpora la responsabilitat ètica de cercar solucions sostenibles davant la crisi ecològica. Segons Cheryll Glotfelty (1996) i Ken Hiltner (2014), les primeres mostres d'ecocrítica es donaren als Estats Units a finals dels anys vuitanta arran de la crisi ecològica de 1960 per plantejar-se dues preguntes clau, del tot rellevants avui dia: en primer lloc, què és el que motiva l'home a destruir el seu entorn?; i en segon lloc, què es pot fer per evitar-ho? Tant la preocupació per preservar el medi, com l'afany de restaurar-hi els danys ocasionats romanen en la base de tota poètica ecocrítica i ecohumanista. Tanmateix, la disciplina ha evolucionat i continua evolucionant d'una manera accelerada. El que s'inicià com una curiositat per textos no ficticis inspirats en la història natural i es concretà en proses reflexives dedicades a esbrinar les relacions entre l'home i la natura, ben aviat es convertí en un interès de caràcter filosòfic que pretenia acostar-se a aquestes relacions des d'una òptica multidisciplinària. Segons Lawrence Buell (2016), considerat un dels fundadors de l'ecocrítica als Estats Units, la naturalesa interdisciplinària del moviment va propiciar que s'incorporessin al debat altres formes d'entendre el paisatge més enllà de les representacions romantitzades de la natura i s'acollís la presència del no-humà: éssers vius i entitats que, des d'ara, ja comptaran amb una agència pròpia. És en aquest nou marc on, al meu entendre, tenen lloc les figuracions artístiques més interessants, s'experimenta amb noves maneres d'entendre la vida i s'estableixen vincles amb el nou materialisme efervescent dins els paràmetres posthumanistes. Estudiosos com Buell (1996) i Jonathan Bate (2001) ja consideraren l'existència del no-humà en les seves aproximacions a Henry David Thoreau, Samuel Taylor Coleridge, George Gordon Byron (Lord Byron) i John Keats.

Per tant, les noves inquietuds que giren al voltant de l'ecocrítica ja fa més de dues dècades que es plantegen en els estudis literaris i acadèmics. Pel que fa a l'àmbit de la poesia, el

primer poemari que s'ha considerat que recull les preocupacions ecològiques tenint en compte aquesta idea d'energia compartida entre éssers humans i no-humans, és *alfabet* (1981, en minúscula a l'original) de la poeta danesa Inger Christensen. En aquest llibre es produeix una fusió del subjecte amb l'entorn natural i els seus fenòmens meteorològics des d'una perspectiva de similitud i d'energia compartida. Continuant amb el desig d'explorar les convergències entre el llenguatge poètic i la natura, Jody Gladding, autora nord-americana coneguda pels seus poemaris *Rooms and Their Airs* (2009), *Translations of Bark Beetle: poems* (2014) o *The spiders my arms* (2018), també fa una proposta eco-poètica per promoure noves maneres de concebre i habitar el món. La nòmina de poetes interessades en aquesta qüestió s'engrosseix dia a dia i inclou noms com Gabriel Gudding, Cody Rose, Angela Rawlings, Evelyn Reilly, entre d'altres. Malgrat la relativa joventut de l'ecocrítica i les expressions artístiques que se'n deriven, en els darrers anys la interacció entre l'ecologia, les ciències mediambientals i les humanitats ha originat un volum considerable de versos d'una qualitat extraordinària. Es tracta d'un corpus majoritàriament escrit per dones d'origen anglosaxó i d'edats ben variades, que reacciona davant d'una situació de crisi antropogènica i, per tant, prolifera a nivell global.

2. COSSOS AFECTIUS I RELACIONALS EN LA POESIA CATALANA DE LES DARRERES DÈCADES

Tal com he apuntat a la introducció, el corpus en llengua catalana més afí a les inquietuds antropogèniques i als principis de l'ecocrítica és el que neix de la mà de poetes com Calafell, Rothkovic i Mirabet, en les quals em centraré, però també podria comprendre l'obra d'altres autores, com per exemple, Raquel Santanera, Maria Sevilla o Antònia Vicens, que, per motius d'espai, no he inclòs en aquesta primera incursió en el tema. De les autores seleccionades, he considerat que els poemaris més representatius de les perspectives i ontologies del nou materialisme són: *Nosaltres, qui* (2020) de Mireia Calafell, *Lianes o les rates que imiten l'Esther Williams* (2021) de Núria Mirabet i *Als llacs* (2021) de Silvie Rothkovic.

2.1. NOSALTRES, QUI

Després de *Poètiques del cos* (2006), *Costures* (2010) i *Tantes mudes* (2014), Mireia Calafell publicà *Nosaltres, qui* (2020) i l'encetà amb un pròleg ben revelador:

Qui som nosaltres, qui. Qui som tu i jo i qui són aquells, qui el propietari, l'autoritat, qui els autors al llom de tapa dura i qui la tinta que no firma, la que omplirà de fongs la nostra tomba. Qui som, digues qui som. Qui la pedra primera., la calç del mur, la seva alçada pintura blanca, camisa oberta, frega als ronyons pel cansament i l'advertència: mai no serà prou alt l'envà, mai no podràs dir *ara ja està, no calen més esforços, ja res no creuarà el llindar [...]*.

(2020: 9)

Arrencant amb la força d'aquest interrogant de caràcter ontològic que dona títol al llibre, Calafell fa una declaració de principis. No tan sols interpel·la el lector sobre la seva identitat, sinó que l'inclou en el nosaltres, en un subjecte de caràcter col·lectiu amb el qual comparteix atributs de tota mena: «el propietari», «l'autoritat», «la pedra primera», «la calç del mur», qui són i per què tots ells resten sotmesos a «l'advertència» de la irreversibilitat? Amb aquest pròleg, Calafell es fa ressò d'una preocupació que va més enllà del subjecte individual, d'una responsabilitat compartida que, tal com veurem tot seguit, es manifesta a través d'emocions associades a la culpa, a la desesperança, a l'esgotament i a l'exhauriment.

El plantejament del prefaci, però, troba la seva expressió creativa en el poema “Nosaltres”:

NOSALTRES
 som la fúria del vent que allunya els ports
 som el fred de cada nit dins l'estable
 som la pena del mar que no té platja
 som la recança dels ocells dins d'una gàbia
 som la set dels tuaregs a mitja tarda
 som el deliri de tots els cavalls salvatges
 som la ràbia del peix que empassa plàstic
 som la impotència dels tucans que s'extingeixen
 som la tristesa de qui sap que perdem l'àrtic
 som la impaciència d'un volcà que no té lava

i fràgilment, volgudament: una felicitat manca.

(Calafell, 2020: 51)

Ben d'acord amb les poètiques ecohumanistes, el subjecte es presenta de manera poc interioritzada i descentralitzat. Amb embranzida i determinació, el «nosaltres» es fusiona progressivament amb fenòmens climàtics com, per exemple, el «vent» i el «fred», per tot seguit, identificar-se amb «la recança del ocells», «el deliri dels cavalls salvatges» o «la ràbia del peix que empassa plàstic». Gairebé sense adonar-nos-en, el poema fluctua de la mera identificació amb determinats fenòmens meteorològics a l'experimentació emocional d'aquesta identificació. A partir del segon vers, les emocions canalitzen la similitud, que, com veiem, ve marcada per emocions negatives, de ràbia i de tristesa, que desemboquen irreductiblement en la sensació d'impaciència i resignació del qui se sap mancat, finit i exhaurit. Tal i com observà Margaret Ronda a propòsit d'*alfabet*, Inger Christensen fou de les primeres a establir una relació d'afinitat i semblança entre el subjecte poètic i les entitats orgàniques i inorgàniques presents a la terra. Vindicà l'existència de l'aire que respirava, la llum, la dioxina, la boira i els ocells, tots ells sotmesos en una atmosfera de permanent amenaça, i els atribuï qualitat pròpies dels subjectes animats: “doves exist, / dreamers, and dolls; killers exist, and doves, and doves; / haze, dioxin, and days; days / exist, days, and death; and poems / exist; poems, days, death” (Christensen, 2000[1981]: 14). Segons Ronda, Christensen proposa nous nivells relacionals en l'ecopoesia gràcies a la creació d'una xarxa mútua d'emocions i afectes que s'estén entre els objectes, subjectes i processos en l'antropocè.

Sense tenir encara constància de si Calafell s'inspirà o no en l'obra de Christensen, afirmaria que *Nosaltres*, qui també va més enllà de les correspondències ecològiques i construeix aquest teixit relacional que fa que el subjecte quedí substituït per un conjunt d'organismes estructurats de manera no jeràrquica. Així, mitjançant les iteratives identificacions ecològiques, el poema “Nosaltres” (Calafell, 2020: 51) es fa ressò de determinades definicions posthumanistes que es debaten en el si del nou materialisme. La idea d'Espinoza de cos conat o «social» recollida per Bennett (2010: 21) n'és un exemple, però també ho és la proposta d'una estructura relacional que contempli l'agrupament d'elements i materials vibrants de tota mena. Evocant el pensament rizomàtic de Deleuze i Guattari, aquests sistemes funcionen malgrat la diversitat d'energies que els generen. No els dirigeix cap centre, precisament perquè no hi ha cap materialitat que tingui prou força per determinar-ne la trajectòria. En aquest sentit, versos com «som la ràbia del peix que empassa plàstic» o «som la impaciència d'un volcà que no té lava» situaria el subjecte humà al mateix nivell que els peixos o el volcà. Ambdues realitats es troben en un nivell equitatiu i ambdues són capaces d'experimentar emocions com el dolor, la impaciència o

la ràbia. Es produeix, en efecte, un agrupament de diversos cossos, tots ells amb agència pròpia, que manté paral·lelismes amb la idea de cos connat tot just esmentada. Tal com Spinoza observà a la seva *Ètica* (citada a Bennett, 2010: 21) els cossos connats o associatius només són possibles si partim d'una visió ontològica que considera que totes les coses són «modes» d'una «substància» comuna. És a dir, qualsevol entitat orgànica o inorgànica, sigui el volcà, el vent o el tros de plàstic dels versos de Calafell ja no es defineixen com a objectes o subjectes, sinó com a «modes» que tenen la propietat constant d'afectar i ésser contínuament afectats per altres cossos. El poema «No és veritat» ho subratlla magníficament per mitjà d'un ritme melòdic, però accelerat, que marca la interconnexió entre cadascun dels elements, tots a l'aguait d'una fi imminent provocada per la crisi ecològica: «No és veritat / que amb cada bes/ reneixi el món, / [...] “No és veritat / que amb cada bes / siguin més lents / tots els desgels / i un os polar / corri tranquil / sense la por / de caure avall» (Calafell, 2020: 55). La tristesa davant la devastació del paisatge a «Omissions» (18), la sal de la mar plena de mort a «Europa» (29), els ocells que presagien la fi de tot o la representen ells mateixos a «Veri» (28) planen pel paisatge de *Nosaltres, qui* com organismes i entitats que se saben condemnats.

2.2. LIANES, O LES RATES QUE IMITEN L'ESTHER WILLIAMS

Inspirant-se en l'experiència del confinament, Núria Mirabet s'endinsa en les entranyes de la soledat i l'aïllament amb un llenguatge asèptic i incisiu. Tot i que el moment d'escriptura del recull de poemes *Lianes o les rates que imiten l'Esther Williams* (2021) és, efectivament, el del confinament imposat per la Covid-19, el fet que els poemes emergeixin del tancament en un espai limitat, asfixiant i construït com a paisatge alternatiu a la malaltia fa que esdevingui una encertada al·legoria de les condicions de l'antropocè. Mirabet explora la soledat i el recolliment, però aquesta fugida endins, dins el «búnquer» (2021: 40) on la dona del poema es confina, no és una experiència privada destinada a exaltar la interiorització del subjecte, sinó una soledat literalment col·lectiva i compartida a nivell global. És interessant observar que, si bé la identificació amb el medi no es produeix d'una manera tan recurrent com a *Nosaltres, qui* de Calafell, sí que va adquirint imatges més definides a mesura que avança el poemari. Ja en la primera secció, «Lianes», la interpel·lació a les possibles identitats d'un mateix centra la primera prosa poètica tot subratllant les correspondències entre el subjecte i altres entitats de l'entorn: «Escolta'm. Et parlo a tu que estàs sola; a les ombres d'ulls salvatges que t'acompanyen; als funàmbuls que circulen per les teranyines que files amb la punta de les teves neurones i a les preses que s'hi enganxen; a l'entranya dels secrets de clausura i que clausures [...]» (14). Intuïm que a partir d'aquest moment, l'aïllament, juntament amb el desconsol i l'asfíxia, aniran construint narratives d'incertesa, pèrdua i manca o desconeixement d'un possible futur. Els discursos de la precarietat s'infiltra de nou davant la inutilitat dels objectes que l'home ha construït per conjurar les seves pors i inseguretats: «De tanta humitat n'hem fet fang, / del fang, maons, / de les misèries, ciment, / de la inseguretat, bigues, / del cedre, mobles i armes» (18). Així, servint-se d'un imaginari inspirat en els fenòmens atmosfèrics, veiem com «la xafogor», «la calor», «l'excés de llum», «la pol·lució exterior» i «el soroll» també són considerats matèries vibrants, emprant la terminologia de Bennett: matèries que actuen i tenen un efecte en la resta de cossos. D'aquesta manera, tot i la soledat i l'aïllament imposats pel confinament, Mirabet construeix una xarxa de relacions entre el subjecte i els fenòmens exteriors, que, com la pluja o el sol, sempre acaben infiltrant-se per les esquerdes de la casa i la pell del subjecte. En aquest sentit, les constants referències a la porositat dels límits tornen a ser rellevants perquè subratllen dos aspectes que ja he mencionat a propòsit de Calafell: el paper de la

transcorporeïtat per emfasitzar el caràcter interpersonal de les relacions, i la importància de representar la constant obertura del subjecte que «s'obre com una flor. Epidèrmica» (40). En definitiva, el recull de poemes de Mirabet, proposa una fascinant intersecció entre les temàtiques derivades del confinament (mort, aïllament, soledat, por, etc.) i les que provenen de les narratives de la devastació (pèrdua, desolació, resignació davant la terra abandonada, etc.) per promoure noves representacions complexes de la relació persona-entorn.

Tant Calafell com Mirabet exploren figuracions poètiques afins al nou materialisme i a les nocions de matèria viva i vibrant (aquella matèria amb la qual s'estableixen diversos nivells de relacions afectives). Hem vist, així mateix, que hi predominen les emocions que s'han considerat proscrietes: la por a la incertesa, l'angoixa davant la destrucció de l'entorn, i la culpa que es deriva d'aquesta devastació. Però també hem observat que, en la reformulació del subjecte, les emocions han deixat de ser estrictament individuals i privades per passar a formar part d'un espai compartit — recordem aquí el concepte de «geoafecte»— i, per tant, la culpa també s'ha d'entendre des d'aquesta perspectiva no individual.

2.3. ALS LLACS

Silvie Rothkovic, poeta i pianista, autora d'*Helicòpter*, *Altres Arbres*, *Pianos* i *La nit que és dins el dia*, ha publicat recentment *Als llacs* (2021) un poemari que val la pena de llegir juntament amb el projecte musical que creà amb Jan Garrido, *Hotel iglú* (2021), amb el qual comparteix gran part de l'imaginari creatiu. El recull de Rothkovic és d'una força intuïtiva indescriptible. Situat en un paisatge amb referències nòrdiques, l'univers artístic amb el qual fa dialogar l'espai geogràfic desencadena noves representacions de la subjectivitat que ofereixen, encara, una nova dimensió a les interpretacions que hem vist fins ara. Les constants al·lusions a l'univers artístic creat per l'ésser humà, a pesar del seu afany i naturalesa depredadors, fan de contrapunt i alleujament davant el presagi d'una catàstrofe imminent. Així, el poema «Brodsky» (Rothkovic, 2021: 46), parla de «Els homes que han fet / els avions o els edificis / i els que han fet les simfonies». Efectivament, hi tornem a trobar la qüestió de la incertesa i el neguit davant d'un futur precari, però al costat de les imatges d'exhauriment respecte al medi, hi trobem una nova realitat material, contigua al subjecte, amb la qual s'estableix una nova relació. Es tracta del sediment de la creació immaterial, artística, que a través de referències pictòriques, musicals i culturals diverses ofereix al subjecte una altra realitat amb què fusionar-se. Aquest conjunt de referències crea una nova intensitat, en tant que és fortament carregada d'afecte, en l'entramat de relacions que el jo manté amb l'exterior. Un bon exemple, seria el poema «Tu Òpera», en què els ossos del subjecte sonen en caminar i reproduïxen una mena de melodia eixordadora i asfixiant:

TU ÒPERA

Ara unes restes mortals
em vesteixo com si m'haguessis de veure
feta ossos brescats que al caminar
sonen com si algú s'ofegués
ofecs petits
com tot Schumann sonant fort
al carrer, al teu pis petit

al fons de la teva orella
que per dins és un formiguer
de tubs tristos.

(Rothkovic, 2021: 100)

Es produeix, en conseqüència, una identificació entre cossos vius i objectes inanimats que acaben formant un cos híbrid de substàncies i materials orgànics i inorgànics. No és l'únic exemple on es mostra aquesta simbiosi amb matèries primeres. Són freqüents les afinitats amb la fusta (103), el carbó (20), el paper (25), la terra (114) i, fins i tot, les escombraries (14), que l'autora utilitza per expressar moments d'intimitat, emocions i sentiments. Talment com en els poemaris de Mirabet i Calafell, el presagi de la finitud també plana al llarg de tot el llibre com una premonició que «es dibuixava al cel / jo el volia» (109). Emocions com la por, l'angoixa i el pànic es condensen en versos breus que s'interposen entre els poemes com si es tractés d'un compàs de notes tristes i dissonants. En *Als llacs* tampoc hi trobem consol ni aixopluc, sinó resignació, impotència i una absoluta certesa que les coses s'han fet erròniament. Al poema «Refugi», per exemple, s'hi expressa el neguit de no haver estat capaç d'aprofitar un instant quan era possible: «Havia d'haver respirat el / refugi quan el tenia, havia d'haver endreçat / el que era aleshores segons els punts cardinals: / vidre, Imi Knoebel, ningú i al nord només / ocells» (78). I al poema «Un fred d'estar aquí...» topem de nou amb una imatge d'impotència representada, en aquest cas, per animals dins de pots de vidre que fan crisàlides (84). El subjecte plora, se sent i no se sent agent d'aquest desastre, i s'ensorra en una profunda tristesa. En aquest sentit, *Als llacs* eleva la tensió entre el subjecte i el medi gràcies a un ús energitzat de la transcòrporitat i del llenguatge sensorial. Evocant Deleuze, diria que es produeix una immersió del subjecte en el medi a través dels sentits i la percepció, una immersió que en els poemaris anteriors percebem amb menys força o de manera puntual.

3. ESTARTÈGIES D'ADAPTACIÓ I COMPENSACIÓ

Havent analitzat l'abast relacional de la subjectivitat ecohumanista des de la perspectiva dels afectes, proposo en aquest darrer apartat una exploració de les estratègies i mecanismes d'adaptació escollits per Calafell, Mirabet i Rothkovic davant les situacions d'irreversibilitat, amenaça i precarietat descrites en els seus poemes. És interessant destacar que en els tres poemaris es desplega un conjunt d'estratègies força similar i recurrent. La més evident —i que d'alguna manera ja he anat desenvolupant al llarg de l'article— és la que es troba en el si dels propòsits de l'ecocrítica, l'ecohumanisme i les nocions relacionals del nou materialisme. És a dir, l'estratègia que se serveix del conjunt de processos d'identificació, similitud, correlació i, fins i tot, fusió entre el subjecte poètic i el medi. Com he apuntat més amunt, lluny d'ésser una solució als problemes sorgits de la crisi de la biosfera, el fet que s'hagi atribuït una agència a la totalitat d'éssers i entitats ambientals pot ajudar a promoure actituds d'empatia i preservació del medi. Aquesta és, sens dubte, l'estratègia més generalitzada (ja que és inherent a la idea de descentralització i obertura del subjecte que es troba a la base de les teories posthumanistes), i és la que es manifesta d'una manera més recurrent en el recull de poemes de Calafell.

Un altre mecanisme de compensació —i recordem que segons Freud i Klein aquestes estratègies no tan sols contribueixen a alleujar el dolor sinó també a sublimar la culpa— són les pràctiques del dol. A *Lianes o rates que imiten l'Esther Williams*, Mirabet recorda les morts de la pandèmia per mitjà de la lluna que «amb l'amplitud de la seva ombra / les dibuixa a terra perquè sapiguem on són» (2021: 26). Al seu torn, Rothkovic

fa un plany de la pèrdua a cada poema i, fins i tot, recrea un dol anticipat en poemes que intueixen comiats i finals. Una altra estratègia que apareix en aquestes dues poetes, i que d'alguna manera té punts en comú amb les pràctiques de dol, és l'intent de reconstruir les parts del que ha desaparegut o està en procés de desaparèixer. A l'estudi *Affect and Environment in the Contemporary Ecopoetics*, Ronda nota que existeixen certes similituds entre el trauma i l'angoixa provocada per la percepció constant d'un lent procés de desaparició, i que una reacció habitual a aquests sentiments és cercar formes de reconstruir objectes que restaurin una certa impressió de seguretat i dotin de sentit al subjecte. Així, tant Mirabet com Rothkovic intentaran (re)construir espais de protecció: Mirabet parla de la dona que pretén convertir la seva habitació en un búnquer per aïllar-se i protegir-se de la pandèmia; i Rothkovic es lamenta dels intents fallits de trobar i construir un refugi estable. En els dos casos, l'estratègia —que segons alguns teòrics de la psicoanàlisi, com Shierry Weber Nichol森 (2004), ben bé podria remetre a la fantasia de totalitat de la infantesa)— fracassa i deixa al descobert la dinàmica de construcció i destrucció que caracteritza l'època de crisi en què viuen.

Finalment, tot i la vulnerabilitat i la impossibilitat d'aturar els canvis, les tres autores coincideixen a reivindicar una altra pràctica restauradora: l'escriptura. No es tracta d'una estratègia original: Christensen ja l'havia proposada a *alfabet*, i Ronda, en la seva lectura del poema, anotà que davant l'amenaça de la destrucció el poema mateix esdevenia una pràctica de reparació: «It attempts to find compensation through its own creative activity [...]. Christensen describes her writing as offering a compensatory reconfiguration of the seasons, natural cycles, the elements, the living body, imaginatively restoring relationality through this pattern of similes» (2020: 348). En efecte, en trobem nombrosos exemples en els poemaris estudiats. Hi ha al·lusions freqüents que consideren la paraula com a única esperança de futur («a qui invocarem si limitem les paraules?» [Mirabet, 2021: 21]) o com un mecanisme de solidificació de la realitat («paraules de fang calcari» [Rothkovic, 2021: 27]). Per tant, no ens ha de sobtar que l'escriptura, en tant que realitat matèrica, acabi convertint-se en un element aglutinador de cossos i esdevingui, tal com veiem en els poemes de Rothkovic, l'epidermis del jo poètic i la seva porta d'accés a la percepció.

En conclusió, la força i vitalitat d'aquestes estratègies contrasta amb la negativitat de l'entorn. Aquests mecanismes d'adaptació i compensació no s'entendrien sense tenir en consideració la permanent oscil·lació entre forces de creació i de destrucció que trobem en els poemaris tractats. Si més no, el que resulta interessant a nivell de construcció d'un discurs teòric i d'idees, és el fet que la resposta comuna de Calafell, Mirabet i Rothkovic a les narratives preeminentes d'irreversibilitat sintetitza els elements més significatius de l'ecocrítica, tant a nivell estètic com filosòfic i psicològic. Es a dir, la seva poesia respon a les preguntes crítiques plantejades per l'ecohumanisme amb què he iniciat aquest article, i ofereix una alternativa restauradora i empàtica a l'hora de relacionar-se afectivament amb el medi. Però al marge de l'efectivitat d'aquestes estratègies —qüestió que requeriria una aproximació de caràcter més psicològic— el que convé destacar d'aquestes autores és l'extraordinària energia, originalitat i risc creatiu en l'ús de representacions i imaginaris. Una poesia, sens dubte, que, inspirada en una sòlida base teòrica i genuïnament interdisciplinària, respon a les inquietuds del segle XXI i ens interpel·la bellament.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Barret, Karen Caplovitz. 1995. *A functionalist approach to shame and guilt*. En *Self-conscious emotions*, ed. June Price Tangney i Kurt W. Fischer. Nova York: The Guilford, 25-63-
- Bate, Jonathan. 2002. *The Song of Earth*. Harvard: Harvard University Press.
- Bennet, Jane. 2010. *Vibrant Matter. A Political Ecology of Things*. Durham i Londres: Duke University Press.
- Braidotti, Rosi. 2017. «Critical Posthuman Knowledges», *South Atlantic Quarterly*, 116(1): 83-96.
- Buell, Lawrence. 1996. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing and the Formation of American Culture*. Harvard: Harvard University Press.
- Buell, Lawrence. 2016. «Anthropocene Panic: Contemporary Ecocriticism and the Issue of Human Numbers». *Frame* 29(2): 1-5.
<https://dash.harvard.edu/handle/1/32192699>
- Calafell, Mireia. 2020. *Nosaltres, qui*. Barcelona: LaBreu.
- Christensen, Inger. 2000 [1981]. *Alphabet*. Trad. Susanna Nied. Nova York: New Directions Books.
- Csiki Helg, Kristina. 2019. *Exploring the Places that Language and Nature Converge. Ethics and Aesthetics in Jody Gladding's Poetry*. Lund: Lund University.
- Deleuze, Gilles. 1994. *Difference and Repetition*. Columbia: Columbia University Press.
- Eisenberg, Nancy. 1986. *Altruistic emotion, cognition, and behavior*. Londres: Psychology Press.
- Etxebarria, Itziar. 2000. «Guilt and Emotion under Suspicion». *Psichothema*, 12: 101-108.
- Freud, Sigmund. 1976 [1923]. «El yo y el ello», en *Obras Completas*, vol. XIX. Buenos Aires: Amorrortu, 1-67.
- Glotfelty, Cheryll (1996). «Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis». En Cheryll Glotfelty i Harold Fromm, *The Ecocriticism Reader*. Atenes i Londres: The University of Georgia Press, xv-xxxvii.
- Hiltner, Ken. 2014. *Ecocriticism: The Essential Reader*. Abingdon: Routledge.
- Jaggar, Alison. M. 1989. «Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology », *Inquiry* 32(2): 151-176.
- Klein, Melanie. 1998. *Love, Guilt and Reparation and Other Works 1921-1945*. Londres: Virago Press.
- Klein, Melanie. 2001. *Envy and gratitude: a study of unconscious sources*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Massumi, Brian. 2015. *Politics of Affect*. Cambridge, UK; Malden MA: Polity.
- Mirabet, Núria. 2021. *Lianes o les rates que imiten l'Esther Williams*. Barcelona: Trípede.
- Nicholsen, Shierry Weber. 2004. *The Love of Nature and the End of the World: Unspoken Dimensions of Environmental Concern*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Pons, Margalida. 2020. «Emocions proscrites: escriptura, gènere, afectes i algunes veus de la poesia catalana contemporània». *452F Revista de Teoria de la Literatura y literatura comparada*, 22: 39-59.
<https://revistes.ub.edu/index.php/452f/article/view/29168/30925>
- Ronda, Margaret. 2020. «Affect and Environment in the Contemporary Eco-poetics ». En *Affect and Literature*, ed. Alex Houen. Cambridge: Cambridge University Press, 337-354.
- Rothkovic, Silvie. 2021. *Als llacs*. Barcelona: LaBreu.

Rothkovic, Silvie i Jan Garrido. 2021. *Hotel Iglú*. Autoedició. <https://sonsdexaloc.com/nunavut-ens-refugia-a-lhotel-iglu/> (darrer accés 13.04.2022).